

az iskolakultúra 2010/9 melléklete

Megjelent: az ELTE Pedagógikum támogatásával

„A közönségnevelés tudománya”

Gondolatok egy nemzetközi szimpózium ürügyén

Második alkalommal rendezett nemzetközi fórumot a hamburgi Elbphilharmonie és Laeiszhalle a német Körber Alapítvánnyal együttműködésben, The Art of Music Education címmel. A találkozónak Hamburg számára az adott aktualitást, hogy két éven belül megkezdí működését a város új hangversenyközpontja, amelynek megálmodói már most különös hangsúlyt helyeznek arra a tevékenységre, amelyet angol nyelven egyszerűen 'music education' néven említ a szakma. Nem véletlenül fordítottam a találkozó címét így: A közönségnevelés tudománya. Amiről itt ugyanis szó van, nem általában vett zenei nevelés, hanem annak egy speciális, Észak-Amerikában és Nyugat-Európában immár több évtizedes múltra visszatekintő, rendkívüli ütemben fejlődő részterülete, a koncertpedagógia. A háromnapos szimpóziumot a legjelentősebb európai koncerttermek és egy-egy amerikai intézmény e területen dolgozó képviselőinek, valamint németországi egyetemek zeneoktatással foglalkozó szakembereinek részvételével rendezték meg.

Koncertpedagógia – befogadóvá nevelés

Sokszor halljuk panaszkodni a művészet közvetítésével foglalkozókat (művészeket, impresszáriókat, koncertszervezőket, zenepedagógusokat), hogy az úgynevezett komolyzene közönsége fogyatkozik és öregszik. Ez azt jelenti, hogy a legfiatalabbakat nem sikerül megnyerni a klasszikus zene számára, nem válnak koncertlátogatóvá, és feltételezhetően nem is ismerik meg a művészetnek e területét. Olykor úgy tűnik, hogy ez leginkább az említett közvetítőknél okoz problémát, azoknak, akik hivatásszerűen és egzisztenciálisan kötődnek a témához. Jó volna, ha a helyzet kezelését társadalmi (kulturális és oktatáspolitikai) szintre lehetne emelni, de addig is érdemes keresni azokat az innovatív megoldásokat, amelyek legalább helyi szinten, gyakorlati eszközökkel segítenek a zene „elközönségtelenedésének” folyamatát megállítani, visszafordítani.

Ez az útkeresés vezetett annak felismeréséhez, hogy a közönségnevelés feladatában jelentős szerepet vállalhat a koncertterem és az annak közvetlen és tágabb környezetében tevékenykedő szakembergárda. E felismerés nyomán az utóbbi két-három évtizedben megújulnak, átalakulnak a korábban méltóságteljes szentélyként, kizárólag elegáns esti programok helyszínéül szolgáló koncerttermek, és sorra nyílnak Európában olyan modern hangversenyközpontok, amelyeknek már tervezésekor figyelembe veszik a közönségnevelés, közönség-utánpótlás tevékenységének igényeit, szükségleteit. Ezeket a multifunkcionális épületeket többféle műfaj befogadására tervezték, a legkülönbözőbb igények kiszolgálására alkalmas infrastruktúrával szerelték fel őket, olyan szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek messze túlmutatnak a hagyományos hangversenytermekkel szemben támasztott korábbi elvárásokon. Mindez annak érdekében történik, hogy egész napos tartalmas szóra-

kozást, valódi élményeket kínálva csalogassanak falaik közé minden réteget és korosztályt, különös tekintettel a gyerekekre, a fiatalokra és a családokra. Az ehhez kapcsolódó pedagógiai tartalmú tevékenység a nyugati országokban önálló szakterületévé fejlődött, amelyet angol nyelvterületen 'music education' névvel jelölnek, németül 'Konzertpädagogik' néven ismert, ennek megfelelően nevezzük magyarul koncertpedagógiának.

A koncertpedagógia élményközpontú, aktivitásra épülő, komplex zenei tapasztalatokra törekvő, a zenét, a műalkotást autentikus közegbe helyező nevelési tevékenység, amely sajátos módon egészíti ki a családi nevelést és az iskolában folyó művészeti, esztétikai nevelést (lásd: múzeumpedagógia, színházpedagógia). A koncertpedagógiai szemlélet a befogadói kompetenciák fejlesztését tekinti elsődleges céljának, ennek érdekében kíván érvényes tapasztalatokat és zenei élményeket biztosítani a fiataloknak, a közönségnek, különös hangsúlyt helyezve azokra az eszközökre, amelyek speciálisan a hangversenyteremben és a próbateremben elérhetőek.

Az innovatív szemlélet, amelyet a koncertpedagógia képvisel, nemcsak a szűken vett koncerttermi tevékenységben, hanem a művészeti nevelés bármely területén, a közoktatásban is haszonnal érvényesíthető. A nem szakirányú zenei nevelés célja – az iskolai ének-zene oktatás lehetőségeit, valamint a zenéhez kapcsolódó társadalmi igényeket figyelembe véve – nem lehet más, mint képessé és fogékonnyá tenni a gyermeket, a növendéket a zene befogadására – adekvát befogadói attitűd kialakítására törekedni. Minden egyéb célkitűzés vagy úgy tekinthető, mint a befogadóvá nevelés eleme (például: zenei készségek fejlesztése), vagy annak közvetett eredménye (például: a zene személyiségformáló vagy más képességekre gyakorolt transzfer hatása), amely tehát feltételezi a befogadás képességét és tényét.

A külföldi tapasztalatokról – általánosságban

A nyugati országokban mindezt már a hetvenes években felismerték, és megtették az első lépéseket, amelyek a hangversenyterem funkcióinak kibővüléséhez, a hagyományos művészeti nevelést kiegészítő, azt hatékonyan támogató hangversenytermi pedagógia kifejlődéséhez és megerősödéséhez vezettek. Az Egyesült Államokban ezt a feladatot a szimfonikus zenekarok vállalták, amelyek jelentős, akár évi több tízmillió dolláros céltámogatást kapnak azért, hogy családoknak, iskoláknak szánt, és a városi, regionális közönség elérését célzó közösségi programokat dolgozzanak ki és működtessenek. Ehhez a munkához nagy számban alkalmaznak önkénteseket, akik a zenekar szakemberei által kidolgozott oktatási projektek megvalósításában vesznek részt a koncertterm falai között, illetve azokon kívül, az iskolákban vagy más helyszíneken.

Az első európai program a brit modell, melyet Londonban dolgoztak ki a hetvenes évek elején, és amely szintén a zenekar aktivitására épül. A program ahhoz nyújt segítséget, hogy a zenével való találkozás a lehető legszemélyesebb élménnyé váljon a résztvevők számára, a zenemű közös újraalkotása által. A gyerekek és fiatalok számára készülő koncertprogram előadását a pedagógusok részére szervezett képzés előzi meg, melynek során a majdani koncert programjából vett zenemű egyszerűsített változatát, parafrázisát dolgozzák ki és adják elő egyszerű hangszerekkel. Ez után a műhelymunka után a pedagógusoknak megfelelő idő áll rendelkezésükre, hogy a gyerekeket hasonló módon felkészítsék a hangversenyre. A zenekari muzsikuskok már a műhelymunka alatt segítik a tanárokat, később pedig a gyerekeket is meglátogatják. A valóságos koncerten aztán a gyerekek az eredeti művet áttételesen mint „saját” kompozíciójukat fedezik fel és azonosulnak az addig ismeretlen zenével.

A tantervi előírásokhoz kapcsolódóan minden brit zenekarnak saját nevelési programja van, amely a Brit Zenekarok Szövetsége (ABO) révén országos hálózatot alkot. A zenekarok tevékenysége kisugárzik környezetükre, jelszavuk: 'community outreach'. A

brit modell példáját követve fejlesztették ki saját programjaikat a németországi zenekarok, amelyeknek gyakorlatában fontos szerephez jut a zenekari próbák és kisebb számú közönség számára szervezett, bemutató-jellegű hangversenyek látogatása (*Közönségnevelés...*, 2001).

Az amerikai és nyugat-európai koncertpedagógiai programkínálatnak fontos eleme a szűkebb és tágabb környezethez, 'community'-hez való kötődése. Ez részben kötelezettségeket ró rájuk, másrészt viszont biztosítja a közösség és a kormányzat támogatását, nemcsak anyagi, hanem eszmei téren is. Vannak országok (például Katalónia, Skócia), ahol a koncertpedagógiai nevelési program a nemzeti kultúra átörökítésének letéteményeseként nemzeti ügygé tudott válni. A közösségi kötődés számos megnyilvánulását láthatjuk a nyugat-európai koncerttermek és zenekarok műsorkínálatában. Jellemző, hogy megpróbálnak érdemi részt vállalni egy-egy nagyobb régió zenei életének átfogó szervezésében, a szakemberképzés, a zenészképzés és nem utolsósorban a közoktatás fejlesztésének feladataiban, jelentős tömegeket, olykor az adott régió összes közoktatási intézményének minden tanulóját megszólítva és elérve, koordináló szerepet vállalva a különböző területek között. Célcsoportjaik között megtalálhatók a családok, az óvodák, általános és középiskolák, foglalkoznak a sajátos nevelési igényű, a fogyatékos, a tartósan beteg, kórházi ápolásra szoruló gyerekekkel, külön kínálatuk van pedagógusoknak, a művészeti nevelésben részt vevő szakembereknek, valamint a zenével komolyabban foglalkozó, esetleg zenei pályára készülő fiataloknak. Ezekben az országokban nagy hangsúlyt fektetnek a közösségi zenélés tradíciójának felélesztésére, fenntartására és a nemzeti kultúra hagyományainak ápolására. Ezen célok érdekében egyes hangversenytermek az amatőr zenélés központjainak szerepét is magukra vállalják: műkedvelő zenekarok, közösségi kórusok, hagyományörző foglalkozások, a legkülönbébb zenei műhelyek és kurzusok találhatnak otthonra ezekben az intézményekben.

A külső kapcsolatok legfontosabb területe az oktatási intézményekkel való együttműködés számtalan formája. A csoportosan szervezett koncert- és próbálátogatásoktól az iskolá-

A külső kapcsolatok legfontosabb területe az oktatási intézményekkel való együttműködés számtalan formája. A csoportosan szervezett koncert- és próbálátogatásoktól az iskolába kihelyezett hangversenyeken át a tantervbe illeszthető foglalkozássorozatokig és közös alkotásra lehetőséget nyújtó workshopokig sokféle lehetőség kínálkozik. A lényeg, hogy a hangversenyterem (zenekar) és az iskola megtalálja a maga helyét és feladatát ebben az együttműködésben.

ba kihelyezett hangversenyeken át a tantervbe illeszthető foglalkozássorozatokig és közös alkotásra lehetőséget nyújtó workshopokig sokféle lehetőség kínálkozik. A lényeg, hogy a hangversenyterem (zenekar) és az iskola megtalálja a maga helyét és feladatát ebben az együttműködésben. Gyakran hosszú évekre telik, míg egy-egy zenekar muzsikusi felismerik a feladat fontosságát, a benne rejlő kihívások szépségét, és azonosulni tudnak a nevelési programmal. Ugyanez érvényes lehet a pedagógusokra is, akiket ráadásul kötnék az iskolai keretek, előírások. Vannak országok, amelyekben már állami szinten is ráébredtek a koncertpedagógiai projektek fontosságára és hiánypótló szerepére, így azok megfelelő kormányzati, önkormányzati vagy civil támogatást kapnak.

Ahhoz, hogy ezt a rengeteg feladatot képesek legyenek ellátni, a hangversenytermeknek jól képzett szakemberekre, együttműködő partnerekre van szükségük. Ezek egy része eleve jelen van az intézményen belül, részben mint zenekari zenész, részben mint alkalmazott szakember. Ahhoz azonban, hogy az előbb felvázolt nagyívű programok megvalósulhassanak, lényegesen több partnerre, elsősorban pedagógusokra van szükség.

Ezért vállalkoznak a koncerttermek a legtöbb országban a pedagógusok koncertpedagógiai szemléletű és tartalmú (tovább)képzésére. Az osztályban tanító pedagógusok lesznek azok, akik a programokat hálózat-szerűen juttatják el a gyerekcsoportokhoz, akik növénydeikeket elviszik a hangversenyterem által kínált programokra, ugyanakkor az ő munkájuk válik hatékonyabbá és eredményesebbé az új szemléletben fogant módszerek alkalmazásának, a hangversenyterem sokrétű támogatásának köszönhetően.

Öt európai programról – dióhéjban

Az alábbiakban öt jelentős hangversenyterem programjából azokat a programcsoportokat emelem ki, amelyeket az oktatási intézményeknek, azok csoportjainak és pedagógusainak szánnak. Az utóbbi évtizedben ez a terület markánsan erősödött, mutatva, hogy a közoktatás és a kultúra szereplői felismerték az együttműködés szükségességét és lehetőségeit. Az európai koncerttermek programalkotóira nagy hatást gyakorolt a brit modell, amely a zenei alkotófolyamatban gyökerező élményre építi közönségnevelő tevékenységét. Ezzel együtt mindenhol jelen van a már hagyományosnak mondható beszélgetős, magyarázatokkal kiegészített, klasszikus repertoárra épülő gyermekhangverseny, a hangszeres bemutatását célzó számtalan foglalkozástípus, és – újszerű elemként – a kimondottan gyerekek számára szerkesztett önálló zenés produkció. Közös az öt helyszínben, hogy a programokat itt nem egy zenei együttes, hanem maga az intézmény szervezi, ami meghatározza a programok szerkezetét. Szintén jellemző, hogy mind az öt intézmény jelentős szerepet vállal régiójának zenei, kulturális életében és oktatási, tanárképzési feladataiban.

L’Auditori (Barcelona) – a nemzet terme

A katalán főváros büszkesége 1999-ben nyitotta meg kapuit három koncertteremmel, színházzal, 2006-tól konferenciateremmel és zenei múzeummal, egyben otthont adva a Barcelonai Szimfonikusoknak és a katalán zeneakadémiának. 2000-ben kezdte meg munkáját az oktatási iroda, amely nagyszabású, egész Katalóniára kiterjedő közönségnevelési projektet dolgozott ki és működtet sikeresen. Céljuk, hogy az ország minden területére eljussanak, minden katalán gyerek részesüljön az általuk közvetített kulturális értékekből. Iskoláknak szánt programjaikkal egy évben több, mint 200.000 gyereket érnek el. Tevékenységükhöz komoly támogatást kapnak városi és állami szinten, a közvélemény az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet fordít munkájukra, a l’Auditori a katalán nemzeti büszkeség tárgyává vált.

Néhány elem az iskolásoknak kínált programokból (1):

- Iskolai koncertek a l’Auditori szervezésében. A koncert házhoz megy, így jut el amúgy nehezen elérhető célcsoportokhoz.
- Közösségi hangversenyek: Iskolai csoportok vagy családok részvételével szervezett produkciók, amelyek a zeneileg képzetlen amatőrök rendszeres közös munkájára épülnek. Egyszerre kínálják a zenei munkában való részvétel és a közösség élményét.
- Tematikus programok a Zenei Múzeumban: Korosztályonként kidolgozott hangszerbemutatók, egyes hangszercsoportokra épülő koncertek, zenés tárlatvezetések.
- Kurzusok, továbbképzések tanárok számára: Céljuk a tanárképzés támogatása, kiegészítése naprakészen, friss módszerek alkalmazásával, a mindennapi tanári munkát segítő.
- Munkafüzetek, CD- és DVD-segédanyagok kiadása, internetes tartalomszolgáltatás: A koncertekhez kapcsolódó, a befogadást segítő képes munkafüzetek, koncertfelvételek, ifjúsági koncertek zenei anyagát tartalmazó felvételek.

Cité de la Musique (Párizs) – a szuper-kultúrház

Párizs külső kerületében, egy ipari-kereskedelmi területen alakították ki a kilencvenes évek közepén azt a kulturális komplexumot, amely a 20. század végének tudományos, technikai, művészeti értékeit és teljesítményeit hivatott reprezentálni. A zenei épület-együttes magába foglal egy hangversenytermet, Európa egyik legnagyobb hangszermúzeumát, egy lenyűgöző méretű médiatékát könyv- és hangtárral, és egy gyermekek, illetve felnőttek számára egyaránt számos programot kínáló alkotóházat hangszerkészítő műhellyel, temérdek hangszerrel felszerelt próbatermekkel és csúcstechnológiát kínáló multimédiás stúdióval. Ide várják többek között az iskolai csoportokat, elsősorban – a Franciaországban tanítás nélküli – szerdai napokon. A központra jellemző a nyitottság, és a szándék, hogy a kultúra a társadalom szélesebb rétegeihez eljusson. Ennek érdekében betik minden területen az ezredvég csúcstechnológiáját.

Iskoláknak ajánlott programjait foglalom össze röviden (2):

Pedagógusoknak: Letölthető segédanyagok, felkészítő látogatások a múzeumban, két alkalomból álló koncert-előkészítő és zenei foglalkozásra felkészítő gyakorlatok, intézményt bemutató látogatások, hangszerez workshopok a múzeumban.

Diákkoncertek: Ifjúsági előadások hétköznapokon, előkészítő foglalkozás az iskolában, hagyományos gyermekkoncertek.

'Folie' – a zenei alkotás háza: Bevezető foglalkozások kicsiknek, távoli földrészek ritmus- és dallamjátzó ütős hangszereivel foglalkozó workshopok, hangszerek kipróbálása, kreatív foglalkozás hangszerekkel, hangfelvétel és montázs készítése, filmzenei tanulmányok, hangszerkészítő műhely – hétköznapokon iskolás csoportoknak.

Hangszermúzeum: Állandó hangszerkiállítás hangszercsoportok és korok szerint audioguide-dal, tematikus kiállítások, tematikus vezetések, élőzenei bemutatók kópia hangszereken csoportoknak, interaktív programok, múzeumközi programok (Pompidou-központ, Louvre, Musée d'Orsay).

Médiatéka: Zenei könyvtár, zenei információs szolgálat, hangarchívum, saját kiadványok – jórészt a közönségnevelés szolgálatában.

An Ceoláras Naisúnta (Dublin) – zenéljen, aki ír!

Az ír főváros koncertterme negyvenévnnyi tervezgetés után 1981-ben nyitotta meg kapuit. Manapság szinte a teljes koncertpedagógiai repertoárt felvonultató programcsomagot kínálnak a családoknak, az általános és középiskoláknak, amatőröknek és zenét tanuló fiataloknak, sajátos nevelési igényű és fogyatékos gyerekeknek. A számtalan program közül itt is az iskolásoknak és tanáraiknak ajánlott lehetőségeket mutatom be vázlatosan (3):

Up the Tempo!: Iskolákat az ország különböző megyéiben felkereső interaktív zenés foglalkozások a Learn&Explore programban részt vevő zenészek közreműködésével.

Up the Tempo! tanári kurzus: A tantervhez kapcsolódó ingyenes workshopok általános iskolai tanároknak a tanórai zenei tevékenység fejlesztéséhez, módszertani, tantervi tanácsadás, gyakorlatok, hangszerek alkalmazása a tanításban, tantervfejlesztés.

Simply Music: Ötnapos kurzus általános iskolai tanároknak a hagyományos és technológiai alapú eszközök használatára az iskolai zenefoglalkozások hatékonyabbá tétele érdekében, elsősorban az ütőhangszerekre és ritmusjátékokra koncentrálni.

Fedezd fel az ütőhangszereket!: Négynapos ütős workshop középiskolások számára professzionális zenészek vezetésével.

Nyári táborok: Trio Time: alkalmanként három hangszert bemutató egynapos foglalkozás különböző korosztályoknak; Summer Songschool: ötnapos workshop, melyen középiskolások készíthetnek saját számaikból hangfelvételt; Nyári zenei tábor: egyhetes

zenekari kurzus és koncert kezdő hangszeres, 8–10 éves gyerekeknek; Meghökkenítő vonósok: egyhetes kamarazenei kurzus és koncert vonós növendékek számára.

Het Concertgebouw (Amsterdam) – hagyományosan innovatív

Az 1888-ban megnyitott legendás akusztikájú koncertterem és világhírű zenekara régi hagyományok őrzője. A koncertterem kötelékében működő, de a zenekartól független programszervező iroda számos klasszikus koncerttermi gyermekprogramot kínál, valamint a gyerekek és a tizenévesek aktivitására épülő tevékenységeket⁴ szervez:

Kis zenei együttesre írott, klasszikus és világzenei alapokra készült játékos dramatikus előadások általános iskolás korúaknak, énekkel, tánccal. Az előadásokat egy-egy iskolai évfolyamnak ajánlják és éveken keresztül repertoáron tartják, így lehetőség nyílik arra, hogy az iskolák csoportjai évről évre visszatérjenek.

Nyilvános főpróbák és színpalak mögötti látogatás középiskolások számára. A próba előtt beavató jellegű beszélgetés.

Kulisszák mögötti háznéző program középiskolásoknak, melynek során különböző feladatokat oldanak meg munkalap kitöltésével.

Koncertek ebédidőben: a Concertgebouw nagytermében rendezett koncertek, amelyeket szintén bevezető beszélgetések előznek meg.

Nyilvános zenekari workshop és azt követő hangverseny-látogatás: A műhelymunka során a hangversenyen elhangzó műveket dolgozzák fel kreatív módszerekkel, személyessé téve a kapcsolatot a zene és a fiatal közönség között (brit modell).

A Concertgebouw legnagyobb szabású ifjúsági projektje az Entrée egyesület⁵, melynek 26 évnél fiatalabbak lehetnek tagjai. Az Entrée teljes egészében a fiatalok öntevékenységére épül, foglalkozik koncertek, ifjúsági programok szervezésével, kedvezményes lehetőségeket kínál, és nem utolsósorban olyan zenei projekteket kezdeményez, amelyekben viszonylag nagyszámú fiatal vehet részt alkotó módon.

The Sage Gateshead (Gateshead, New Castle) – koncertterem a város szélén

Fejlett iparú, de kulturálisan elhanyagolt környezetben épült futurisztikus építészeti elképzelések alapján Északnyugat-Anglia multifunkcionális kultúrpalotája, a The Sage Gateshead. Műsorában azonos súllyal vannak jelen a legkülönbözőbb műfajok, a dzsessz, a világzene, a rock és a klasszikus zene. Küldetésének megfelelően különös hangsúlyt fektet a közönségnevelési projektekre, az iskolákat megszólító programokra és a népi zenei kultúra fenntartására, közvetítésére, de részt vesz a régió zenész- és tanártovábbképzésében is. Konceptiójának középpontjában a zene mint közösségformáló és -megtartó jelenség áll. Ezt tükrözi oktatási intézményeknek ajánlott programjának nagy része is⁶:

Látogatások: Bevezetés az épület és az építkezés történetébe, házbemutató programok, aktív háznézés munkafüzetrel, zenei műhelyek az egyes osztályok igényeihez igazodva, benne dob, ritmushangszerek, tánc, ének, könnyűzene, népi hangszerek.

Néznivalók: Énekes-zenés előadások a koncertteremben, koncertek az iskolában, a műsorban francia nyelvű dalok, játékok – nyelvyakorlást segítő program.

Téli barangolások: Az általános iskola tananyagához kötődő bábos-zenés utazás.

Fókuszban a népzene: Általános és középiskolai osztályok tananyagába illeszkedő programok, részben a tanárok kurzuson való felkészítésével, részben iskolai foglalkozássorozat keretében. A hazai népi hangszereken kívül megjelennek világzenei hangszerek is.

Kórusprogramok: A Vokál-Unió egyéves projekt, amely az iskolai kórusélet fejlesztését szolgálja, a Big Sing nagyszabású kórusprodukció, amelynek előkészületeiben és egy koncerten vehetnek részt iskolai osztályok. Külön kurzusokat szerveznek az Angliában nagy múlttal rendelkező fiúkórusok számára.

Zenekari projektek: A Northern Sinfonia zenészei hangszerbemutató előadásokat tartanak általános és középiskolás osztályoknak, az Orlando Consort az indiai zene világába vezet be kurzus formájában, a végén a résztvevők közreműködésével megvalósuló nagyszabású koncerttel.

Workshopok: Énekes, ütős, népzenei, világzenei, DJ- és zenetechikai kurzusok kezdőknek és haladóknak a koncertterem épületében.

MusicLeader, azaz koncertpedagógus-képzés: Egyénre szabott képzési programok a legkülönbözőbb műfajokban (például rap, DJ, dobegyüttes).

A fentiek alapján képet alkothatunk a hangversenytermi pedagógia és a közoktatás együttműködésének sokféle lehetőségéről, a legfontosabb programtípusokról. Nyilvánvaló, hogy e programok jelentős részének magyarországi megvalósítása nem időszerű, de vannak olyanok is, amelyekre már itthon is található példát. E terület fejlesztése minőségi és mennyiségi téren egyaránt óriási lehetőségeket rejt itthon is.

The Art of Music Education – hamburgi gondolatok

Az Elba partján harmadik éve épül – nagyjából a hamburgi polgárok adakozásából – az Elbphilharmonie grandiózus tömbje, amely a város kikötőjében található hatalmas méretű egykori raktárpépület alapjain emelkedik, és két koncertteremmel, az azt kiszolgáló infrastruktúrával, luxuslakásokkal, -szállodával, éttermekkel kívül helyet ad egy zenei nevelés célját szolgáló kiterjedt épület-egységnek is. Az Elbphilharmonie vezetői német alaposággal és előrelátással készülnek a 2012-es megnyitóra. Négy évvel a tervezett megnyitás előtt szervezték az első nemzetközi szimpóziumot a közönségnevelés témájáról, idén újra összegyűjtötték Európa és Észak-Amerika legnagyobb intézményeinek képviselőit, hogy így készítsék elő saját munkájukat, teret engedve a nagy koncerttermek közönségnevelési programjait megalkotó és működtető szakemberek eszmecserejének. Ennek a két találkozósnak a témáiról, az ott felvetett kérdésekről, valamint saját reflexióimról számolok be a következő sorokban:

A közönségnevelést fel lehet fogni úgy is, mint a közönség utánpótlásának, verbuválásának az egyéb promóciós, PR- és marketing tevékenységekhez kapcsolható formáját. Ezeknek célja a zenei intézményrendszer, a hangversenyélet, a komolyzenei ipar fennmaradásának, piaci alapú működésének biztosítása, a zenefogyasztó réteg újratermelése, a fizetőképesség kereslet megteremtése. Azok, akik a pedagógia felől közelítenek a témához, a zeneközvetítést úgy tekintik, mint az emberi életminőség javítását szolgáló, a zenét és a zenélést az emberek és különösen a fiatalok számára mint örömforrást felmutató tevékenységet, a kultúra átörökítésének, élővé tételének, értékek megőrzésének és továbbadásának speciális eszközét. A két nézőpont nem áll kibékíthetetlen ellentétben egymással.

Hamburg, 2008. január 23–25.

Részlet a két évvel ezelőtti szimpózium bemutatkozó füzetének szövegéből: „A szimpózium témája a music education szerepe a koncerttermek tevékenységében. Két nézet áll szemben egymással: az egyik szerint ez a tevékenység új és hatékony eszköz lehet a

koncerttermek megfelelő kihasználtságának biztosítása érdekében, a másik az intézményeket elsősorban úgy tekinti, mint a kultúra közvetítőit és a zene központjait a város és a társadalom életében. [...] A hangsúly a zenei nevelés olyan kreatív közelítésén van, mint a média innovatív alkalmazása, a hangverseny-látogatók hűségét megcélzó, vagy új célcsoportokat megszólító programok, illetve a koncerttermeknek az őket körülvevő társadalmi környezethez igazodó önmeghatározásán. Utak és akadályok, lehetőségek és korlátok, a zenei nevelés lehetséges tartalmai – ezek lehetnek tárgyai a találkozónak, aminthogy általában is ezekre a kérdésekre kell válaszokat keresnünk a koncerttermek nevelési programjainak sikeres megformálása érdekében.” (*The Art of...*, 2007)

A koncertpedagógia megítélése mind kívülről, mind belülről kettősséget mutat. A közönségnevelést fel lehet fogni úgy is, mint a közönség utánpótlásának, verbuválásának az egyéb promóciós, PR- és marketing tevékenységekhez kapcsolható formáját. Ezeknek célja a zenei intézményrendszer, a hangversenyélet, a komolyzenei ipar fennmaradásának, piaci alapú működésének biztosítása, a zenefogyasztó réteg újratermelése, a fizetőképes kereslet megteremtése. Azok, akik a pedagógia felől közelítenek a témához, a zeneközvetítést úgy tekintik, mint az emberi életminőség javítását szolgáló, a zenét és a zenélést az emberek és különösen a fiatalok számára mint örömforrást felmutató tevékenységet, a kultúra átörökítésének, élővé tételének, értékek megőrzésének és továbbadásának speciális eszközét. A két nézőpont nem áll kibékíthetetlen ellentétben egymással. Másként gondolkodnak a különböző területek szakemberei, de a céljaik sok tekintetben azonosak. Amikor azonban a közönségnevelés eszközrendszerének kidolgozásán fáradozunk, pedagógiai megfontolásokat kell követni, különben könnyen abba a hibába eshetünk, hogy befogadók helyett fogyasztókat nevelünk. Nagy a kísértés erre a piaci versenyben, de amint az érték- és kultúraközvetítés szándéka feloldódik a versenyben, behódol szabályainak, amint azonosul riválisainak normáival, egzisztenciálisan végveszélybe kerül. Éppen azért, mert azt a fajta zenét, amelyről beszélünk, nem elég csak fogyasztani, az befogadás útján válhat valódi élménnyé. A szóban forgó pedagógiai megfontolások, elvek közismertek: élmény-központúság, aktivitásra, generatív kreativitásra épülő, az adekvát befogadást elősegítő tevékenységi formák műfajok, korosztályok, előképzettség szerinti tagolásban, magas művészi értéket képviselő produkciók, a korai életszakasz meghatározó jelentősége – lehetne még folytatni a sort. Mindez nem áll ellentétben a piaci megfontolásokkal, de komoly ráfordítást igényel. Tudni kell azonban, hogy a befogadói kompetenciák fejlesztése nélkül hosszú távon nem lehet eredményt elérni, befektetés nélkül nem lehet közönséget nyerni a klasszikus zene műfajának, amely így idővel menthetetlenül kihullik a „fogyasztói kosárból”.

Ezt a befektetést nevezzük nevelésnek, pontosabban közönségnevelésnek, a befogadói kompetenciák fejlesztésének. Ebben a munkában szükségszerűen együtt kell működnie a hangversenytermi pedagógiának, a közoktatásban folyó zenei nevelésnek és – harmadiként – a szűkebb értelemben vett zeneoktatásnak. Ilyen együttműködésre számos vonzó példát láthattunk a hamburgi bemutatókon. A beszámolókból kiderült, hogy a szakemberek egyöntetűen ebben látják a leghatékonyabb lehetőséget arra, hogy az iskolás korosztály szélesebb rétegeit elérjék, feloldjanak bizonyos szociális korlátokat. A hagyományos koncerteken, gyerekelőadásokon kívül számos olyan programot kínálnak az oktatási intézményeknek, amelyek aktivitásra, alkotó jellegű tevékenységre, közvetlen és személyes tapasztalatokra épülnek. A programok egy része a hangversenytermi környezetben, másik része az iskolában zajlik, alkalmazkodva az oktatási intézményi működéséhez, igényeihez és lehetőségeihez. Sok országban tantervi elemmé, a pedagógiai programok szerves részévé válik a hangversenyteremmel folytatott együttműködés, így tervezhető lesz a koncertpedagógiai tevékenység kiegészítő, támogató hatása a közoktatásban.

A szimpóziumon érintett további legfontosabb témák felsorolászerűen:

- Az intézmény társadalmi beágyazódása, kapcsolata a várossal, a régióval, hatása az ország kulturális életére.
- Célok, célcsoportok meghatározása, stratégia kidolgozása.
- A koncertterem és a zenekar kapcsolata, az együttműködés keretei és lehetőségei.
- Együttműködő, segítő szakemberek megszólítása, szervezése, képzése.
- Együttműködés és hálózatépítés. Kapcsolatok kialakítása és megtartása.
- A finanszírozás kérdése. Szponzorok, magántőke, egyéni támogatók.
- Publicitás, imázs, kommunikáció, marketing.

Ezeknek a kérdéseknek egy része a magyarországi viszonyok között pillanatnyilag nem értelmezhető, mivel a létező intézményrendszer, a képzési, oktatási, finanszírozási struktúra nem alkalmas a bennük tükröződő szemlélet és szándék befogadására. De már most érdemes foglalkozni velük, mert valószínű, hogy belátható időn belül mi is szembeesünk hasonló kérdésekkel és feladatokkal.

Hamburg, 2010. február 24–26.

Az idei szimpózium szervezői a következőképpen fogalmazták meg a találkozó alapproblémáit: „A tinédzserek és a fiatalok a legtöbb hangversenyterem számára feltáratlan területet jelentenek. Ebben az életszakaszban a klasszikus zene nem kevésbé kedvelt, mint más korosztályok körében, ám amikor a szabadidős tevékenységek kerülnek szóba, a fiataloknak eszébe sem jut a klasszikus hangversenyt választani.

Miért van ez így? A szimpózium megpróbálja jobban megérteni e célcsoport világát. Hogyan tudnánk nagyobb vonzást gyakorolni a fiatalokra? A hangversenyterem kínálata alkalmazkodjon hozzájuk, és léptessünk fel ismert DJ-keket? Egyáltalán, jó úton járnak-e a programzene ismert remekeinek bemutatására épülő, hagyományos közönségnevelési programok? Vagy már ne is hivatkozzunk arra, hogy a koncert-szituáció is lehet vonzó élmény a fiatalok számára?

E célcsoport sajátos kommunikációs szokásaihoz is alkalmazkodniuk kell a művészeti menedzsereknek, a közönségnevelésben és a marketing tevékenységben részt vevő szakembereknek. [...] Katasztrofális következményei lennének, ha a 15–25 éves korosztályt meg sem kísérelnénk megszólítani: az ő visszatérésük a hagyományos koncerttermekhez (mondjuk tíz év kihagyás után) több, mint kétséges.” (*The Art of...*, 2009)

A koncertpedagógiai tevékenység tervezésekor alapvető feladat a célcsoportok pontos meghatározása és az azoknak megfelelő eszközrendszer kiválasztása. Manapság senki sem kételkedik a korai élmények jelentőségében: majdnem minden koncertterem programjában megtalálhatók a csecsemőknek, tipegőknek, óvodásoknak, kisiskolásoknak szánt programok. Nagyobb gondot okoz a középiskolás és egyetemista korosztály megszólítása, a nekik szóló programok megalkotása. A kialakult hallási megszokottság, zenei orientáció, befogadói és – feltétlenül megemlítendő – fogyasztói szokások már nehezen formálhatók kamaszkorban. Ugyanakkor döntő jelentőségűvé válnak választásaikban a kortársi hatások, a fiatalok sajátos szubkultúrája, amelyhez naprakészen idomul a médiapiac és a korosztályt fontos célterületének tekintő szórakoztatóipar. Ezekkel kellene felvennie a versenyt az iskolai művészeti nevelésnek és a klasszikus zenét közvetítő médiumoknak. A versenykénytér markánsan felismerhető a nyugati hangversenytermek koncertpedagógiai útkeresésében. Alkalmanként a popipartól kölcsönzött eszközökkel kísérleteznek, amelyek ott nagy tömegek megmozdítására képesek. Általában megfigyelhető a tendencia, hogy minél idősebb korosztálynak szól egy program, annál inkább fogyasztóként szólítják meg őket. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ezekkel az eszközökkel nem lehet befogadót nevelni. Azokban a műfajokban, amelyek fogyasztásra alkalmasak, a marketingkommunikáció nagyon hatékony tud lenni, de a

befogadást igénylő műfajoknál rövid időn belül csődöt mond ez az irányzat. Ami nem történt meg a zenei nevelés terén 12–16 éves korig, később aligha pótolható, hiába is próbáljuk bármilyen vonzóvá tenni, divatos köntösbe bújtatni a közvetíteni kívánt értékeket. A korábbi életszakaszban átélt zenei élményekben és tapasztalatokban rejlik az idézett szövegben említett későbbi visszatérés reményének záloga is.

Fontos kérdés, hogy milyen műfajok jelenjenek meg a közönségnevelés repertoárjában. A Hamburgban bemutatott programok közül több is a klasszikus zene és valamely mai műfaj (rap, DJ-zene) szintézisére, a klasszikus mű ilyen fogantatású újraalkotására épül. Nem hiszem, hogy a megoldás a műfajok összekeverésében, látszólagos frigyében rejlik. Véleményem szerint a nyolcvanas évek popritmusban játszott klasszikusai és napjaink crossover zenéi sem nyertek túl sok befogadót a klasszikus zenének, hiszen éppen a befogadói jellegétől fosztják meg, így teszik fogyaszthatóvá alkalmassá. A mai koncertpedagógiai próbálkozásoknak mentségéül szolgál, hogy ezekben megjelenik a szándék egy másik alapelv, az alkotó részvétel érvényesítésére, legalábbis a projektekben aktív módon részt vevő fiatalok esetében. A koncertterem fiatal közönsége azonban már nem részesül ebben az élményben, számukra az ismerős és kedvelt zenei és hangzások jelentik a kapcsolódást a klasszikus zenéhez.

Mindazonáltal elkerülhetetlennek látszik, hogy a hangversenytermi pedagógia (és az iskolai zenei nevelés) kiterjessze figyelmét és tevékenységét az európai értelemben vett zenei műalkotások körén túlra, akár a jazz, akár a népzene vagy a világzene, vagy a könnyű műfajok irányába. Ez nélkülözhetetlen a befogadóvá nevelés, az adekvát befogadás képességének hatékony fejlesztése szempontjából.

A 2010-es szimpózium főbb témáinak vázlatos bemutatása:

– Az internet, a web 2.0 lehetőségei, a kommunikáció legújabb formáinak alkalmazása a fiatalok megszólításában, közönséggé szervezésében.

– Alkalmazkodás a médiapiac trendjeihez: sztárok, rajongói közösségek, internetes hozzáférések.

– A fiatalok öntevékenysége, önállóságára épülő projektek bemutatása.

– Amatőr zenélés, személyes részvétel lehetősége a koncertteremben és vonzaskörzetében.

– Könnyűzenei műfajok, a crossover megjelenése a programokban.

– A körülmények vonzóvá tétele: új, kötetlenebb helyszínek, vizuális eszközök alkalmazása, alkalmazkodás a fiatalok életritmusához.

– A fiataloknak szóló kedvezmények és az ingyenesség kérdése.

– Lehetőségek a közönségnevelési tevékenység sikerességének értékelésére.

Az itt szereplő témák részletes kifejtése nélkül is látható, hogy a nyugat-európai koncertpedagógiai törekvések egy része a nevelés és a marketing határmezsgyéjén mozog, hogy a kényszerű verseny következtében nehéz pontosan kitapintani a befogadóvá és fogyasztóvá nevelés közötti különbséget ezekben a programokban. Magyarország két évtizedes lemaradása a koncertpedagógia területén akár előnyé is válhat: saját elképzeléseinket mások tapasztalatainak – sikereinek és tévedéseinek – ismeretében érlelhetjük ki, megőrizve zenepedagógiánk értékeit, hűek maradván saját hagyományainkhoz.

Új kihívások – új kérdések

Iskolai zeneoktatásunk – gazdag pedagógiai örökségünknek köszönhetően – még most is sok szempontból jobb helyzetben van, mint számos nyugati országban. Strukturálisan, tartalmilag és szemléletében azonban nem tud válaszokat adni azokra a kihívásokra, amelyekkel szembe kell néznünk (függetlenül attól, hogy örömmel tesszük-e, vagy sem). A kérdés már régen nem az, hogy meg lehet-e tanítani a gyerekeknek a zenei írás-olvasást

heti egy énekórában. Sokkal inkább az, hogy miként tudjuk megmutatni és vonzóvá tenni számukra a művészet értékeit és örömet, más szóval hogyan tudjuk olyan élmények és tapasztalatok birtokába juttatni őket, amelyek kijelölik értő befogadóvá válásuk útját. Új válaszok kellene, mert a régiak nem adtak megoldást megfelelően széles körben. Az új válaszok pedig új kérdéseket kívánnak. A közönségnevelés fentiekben bemutatott külföldi tapasztalatai nyomán fogalmazok meg néhányat a lehetséges új kérdésekből:

– Képes-e a termékeny együttműködésre a pedagógiai indíttatású közönségnevelés és a piaci szemléletű közönség-újratermelés irányzata a magyarországi zenei életben?

– A zenei közönségnevelés megtalálja-e saját, a médiaverseny fősodrától független útját, vagy integrálódni kényszerül?

– Melyek a közönségnevelés valóságos célcsoportjai Magyarországon? Tudunk-e nevelő tartalmú programokat kínálni a középiskolás és egyetemista korosztálynak?

– A zene mely területét tekinti tárgyának az intézményes zenei nevelés-oktatás? Van-e szándék és potenciál a zenei műalkotások körén kívül eső műfajok közvetítésére is?

– Tud-e ehhez a feladathoz alkalmazkodni, ennek érdekében szemléletében megújulni a szakember- és pedagógusképzés?

– Ki tudja-e alakítani a közönségnevelés és a közoktatás az együttműködés természetes és intézményesített formáit a befogadóvá nevelés közösen vallott céljai érdekében?

– Van-e lehetőség és társadalmi igény a közönségnevelési tevékenység közösségi szintű kibontakoztatására, a zenei kultúrmédiumok és környezetük sokrétű együttműködésére?

– Lesz-e kormányzati szándék a hangversenytermi zenei nevelési programok finanszírozására? Kapcsolódik-e ehhez a civil szféra támogatása?

Jegyzet

(1) L'Auditori Dossiers Educa, http://www.auditori.org/uploads/dossiers_educa/lauditori_i_el_servei_educatiu.pdf

(2) Cité de la Musique Brochure Scholaire, http://www.cite-musique.fr/pdf/brochure_scolaire_0910.pdf

(3) The National Concert Hall Learn&Explore program, <http://www.nch.ie/Learn---Explore.aspx>

(4) Het Concertgebouw Docenten, <http://www.concertgebouw.nl/tot-30-jaar/Docenten>

(5) <http://www.entreeweb.nl/>

(6) The Sage Gateshead Schools Brochure, <http://www.thesagegateshead.org/content/documentLibrary/8b6c0da5-e1fe-a3f4-1376-1a2565dede55.pdf>

Irodalom

Közönségnevelés a zenekaroknál. (2001) *Das Orchester*, 2. sz.

The Art of Music Education – Creating Mindsets for Concert Halls. (2007) Körber Stiftung, Hamburg.

The Art of Music Education – Creating Mindsets for Concert Halls Vol. II. (2009) Körber Stiftung, Hamburg.

Fiúk – lányok – gyermekek a pedagógiai sajtóban 1960 és 1969 között

A szocialista alapelvek keretét adnak a korszak oktatási elveinek. A korszak oktatási-nevelési célja, hogy gondoskodjon, az általános ismeretek elsajátításán túl, „a népgazdaság szakképzett munkaerőigényeinek kielégítéséről, emelje az általános és szakmai műveltség színvonalát, kialakítsa, illetve megszilárdítsa az oktatásban részesülők marxista-leninista világnézetét és szocialista erkölcsi felfogását, öntudatos, művelt, népéhez hű, hazáját szerető, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő embereket neveljen, akik építik és védik a nép államát, híven szolgálják a népek békéjének testvériségének ügyét.”

Bevezetés

Az elemzés, a 'fiúk' – 'lányok' – 'gyermekek' kulcsszavakra fókuszálva, s mintegy 400 oldalnyi *Köznevelés*-cikket feldolgozva, az 1960 és 1969 közötti korszak gyermekeivel kapcsolatosan felmerülő problémákat vizsgálja, melyeket hét fő téma köré lehetett kategorizálni.

A korszak politikai színtere a kommunizmus, melynek ideológiája nagyban befolyásolja az oktatás lényegi kérdéseit, tehát ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a '60-as évekről, említést kell tennünk a korszak sajátosságairól. A '60-as évek politikai háttere a Kádár-rendszer volt, ami az '56-os forradalom után vette kezdetét. A korszak 1956 és 1962 közötti kezdeti szakaszát a diktatúra, a forradalom megtorlása és a tervezkedés megindulása jellemezte. 1963 és 1968 között megkezdődött a konszolidáció, ami némi mozgásteret hozott magával. 1968 és 1973 között pedig már egy úgynevezett „radikális reformkorszakról” beszélhetünk, ami kiterjedt a politikára, az oktatásra, a tudományos életre, ezáltal a társadalomra is (*Bihari*, 2005, 300. o.).

Az előző évtizedhez képest a '60-as éveket az életkörülmények javulása jellemezte, amit felülről jövő szociális intézkedések segítettek. Nagyfokú lakásépítés indult meg, ami sok család számára biztosított új otthon alacsony áron, kedvező hitelfeltételekkel. A bevezetett családi pótlékon, GYES-en és nyugdíjellátáson túl ingyenes lett az oktatás és az egészségügyi ellátás. A reálbérek növekedésével párhuzamosan a munkaidő fokozatos csökkenése is jellemezte ezt a korszakot, továbbá a hagyományos agrártársadalomból ipari társadalommá válás, amivel bár történelmi lemaradásunk nem szűnt meg, de jelentősen mérséklődött.

Ebben az évtizedben már elkezdődött Magyarországon egyfajta nyitás, ami hatást gyakorolt az emberek szemléletmódjára és a modernizációhoz való hozzáállásukra. Megkezdődött a háztartások gépesítése, ekkor terjedt el a porszívó, a hűtőszekrény, a televízió, továbbá ekkor kezdte meg térhódítását a gépkocsi-használat. A kultúrában is megfigyelhe-

tő volt egyfajta nyitás, „betört” hazánkba a nyugati divat az öltözködésben, a zenében, a mozikban pedig helyet kaptak a nyugati alkotások (*Romsics*, 1999, 466–509. o.).

A szocialista alapelvek keretét adnak a korszak oktatási elveinek. A korszak oktatási-nevelési célja, hogy gondoskodjon, az általános ismeretek elsajátításán túl, „a népgazdaság szakképzett munkaerőigényeinek kielégítéséről, emelje az általános és szakmai műveltség színvonalát, kialakítsa, illetve megszilárdítsa az oktatásban részesülők marxista-leninista világnézetét és szocialista erkölcsi felfogását, öntudatos, művelt, népéhez hű, hazáját szerető, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő embereket neveljen, akik építik és védik a nép államát, híven szolgálják a népek békéjének testvériségének ügyét.” (*Mészáros, Németh és Pukánszky*, 2000, 413–414. o.).

A szocialista világnézet elsajátításán túl nagy figyelmet fordítanak a gyakorlati tudás elsajátítására.

Az 5+1-es oktatás bevezetése, feladatai és eredményei

A korszakban felmerülő problémák közül Magyarország szocialista alapelveit leginkább visszatükröző témakör az 5+1-es oktatás megindulása, vagyis az üzemi gyakorlat bevezetése volt. A gyakorlat bevezetésének következményeként a középiskolások világnézetének megváltozását követhették nyomon az érintett oktatók. A munka nem jelentés nélkül, hanem tartalommal, negatív és pozitív élményekkel tarkítva kap helyet a gyermekek tudatában, ami pozitív változásokat hordoz a munkához való hozzáállásukkal kapcsolatban.

1959. január 13–14-én, Szegeden a Radnóti Gimnáziumban országos politechnikai tanácskozást tartottak, ami „egy új korszak kezdetét jelentette a gimnáziumi munkaoktatás fejlődésében [...] a szocialista iskola fejlődésének alapvető feltétele a munkaoktatás bevezetése.” Az oktatásban is a politikai rendszer alapelveit szerették volna érvényesíteni, miszerint a tanulók foglalkoztatásának is szervezettnek és tervszerűnek kell lennie. Utalásokat találhatunk az előző rendszerrel kapcsolatban: „a szegedi konferencián megállapítottuk, hogy a gimnáziumokban idegenkedés, meg nem értés mutatkozik a munkával munkára nevelést illetően, és e tekintetben iskoláink még súlyos teherként viselik a burzsoá iskola örökségeit.” (*Aczél*, 1961, 387. o.)

A kor témánkban érintett szakemberei a gazdasági fejlődést, illetve az ötéves terv teljesítését abban látták, ha növelik a termelés volumenét, amit elsősorban a munkatermelékenység fokozásával lehet elérni. A gazdaságosabb termelést és a gyártmány árának leszorítását a műszaki intézkedéseken túl a dolgozók szakmai színvonalának emelésében látták.

Az 5+1-es oktatás célja az volt, hogy az iskola biztosítsa „a megfelelő általános műveltség megszerzése mellett a »munka« megismerését és annak gyakorlását. [...] A szocialista társadalomban a minőség fokozása az oktatásra is vonatkozik.” (*Fekete*, 1960, 44–45. o.) A képzés célja továbbá a jobb és eredményesebb szakemberképzés, az olcsóbb termelés, ezáltal a kultúra és az életszínvonal emelése. Az új oktatási módszertől azt várták el, hogy: „Járuljon hozzá – szoros kapcsolatban a gimnázium többi tantárgyával – a tanulók világnézetű neveléséhez és sokoldalú, munkára képes és kész szocialista emberré való fejlődéséhez, – alakítsa ki a tanulóban a kommunista ember jellemző erkölcsi tulajdonságokat, növelje munkaszeretetüket, fejlessze bennük a szocialista munkaerkölcsöt és a szocialista társadalom építése iránti felelősségtudatot.” (*Bori*, 1960, 269. o.)

A politikai és gazdasági célokon túl sok pozitívumot könyveltek el nevelési szempontból a gyári gyakorlat bevezetésének. A kitűzött célok az iskola–üzem–család hármasságában valósulhatnak meg.

A nevelési cél, „hogya a tanulók felismerjék és elismerjék a fizikai munka értékét, szerepét a szocialista társadalomban” (Hadik, 1962, 243. o.), fejlessze a felelősségtudatukat, szorgalmas, kötelességtudó dolgozókat neveljenek. Akik a gimnáziumban gyengébben teljesítettek, azok a gyárban megismerkedhettek a sikerélménnyel. Hangsúlyt kap az erőfeszítés – eredmény – sikerérzés lélektani pozitívuma. A tanuló megbecsülése felébred a szülei munkája iránt, igényei csökkennek. Hatással van a jövőjükre, hiszen ha nem jutnak be az egyetemre, akkor nem feltétlenül az adminisztratív, illetve más túlszűfolt pályákra jelentkeznek, hanem perspektívaként jelenik meg számukra a szakmunka is (Hadik, 1962, 243–244. o.).

A cigánygyerekek helyzete is komoly problémákat vonz maga után a korszak oktatásában.

Ezek a gyerekek az alapvető viselkedési normákkal sincsenek tisztában, nehezen vagy egyáltalán nem fegyelmezhetőek, füzetük, ceruzájuk nincsen, mosdatlanok, ruházatuk igen kezdetleges, bizalmatlanok. Ezek természetesen a primitív otthonnevelésből adódó problémák, amelyek végigkísérik őket a tanulmányaik során, hiszen szüleik írástudatlanok vagy félalfabéták, a tanuláshoz tőlük nem kapnak segítséget, így taníttatásuk speciális módszereket igényel. A figyelmük ébrentartása eleve nehéz feladat, több szemléltetőeszköz bevonását igényli. Súlyosbítja a pedagógusok feladatát, hogy nevelőmunkájukat napról napra rombolja a gyerekek otthoni környezete. A napközi otthon ellensúlyozná valamelyest az otthoni negatív hatásokat.

A korszak írásai a pedagógusok hozzáállásáról és feladatáról is beszámolnak; a gyárakban dolgozó, a tanulókkal foglalkozó mérnökök, vezetők, munkások pedagógiai, az iskolai oktatók pedig technikai, szakirányú tudással nem rendelkeznek a megfelelő szintű oktatáshoz.

Az 5+1-es oktatás nem teljesítette az elvárt eredményeket, feltehetően a folyamatosan alakuló, változó politikai-gazdasági-társadalmi környezetnek, illetve ideológiai térnek köszönhetően. 1965-ben megszűnt az 5+1-es oktatásforma, továbbá a korszak végén az '50-es években bevezetett technikumok is erre a sorsra jutottak. Ezek helyett, illetve nyomán hozták létre a későbbiekben a szakközépiskolákat, amelyek gimnáziumi szintű műveltséggel rendelkező szakmunkások képzését szerették volna megvalósítani (Romsics, 1999, 457–458. o.).

A hátrányos helyzetű tanulókról

A korszak pedagógusainak, nevelőinek és érintett politikai személyiségeinek komoly szociális problémákkal kellett szembenézniük. Vidéken az iskolába járó gyermekeknek sokszor több, mint a fele hátrányos helyzetű, nagy számban fordul elő halmozottan hátrányos helyzetű gyermek is a diákok között. Mindenhol az adott körülmények szabják meg a hátrányos helyzet fogalmát. A problémák a következő pontokba sűrűsödtek:

A fizikai dolgozók gyermekeinek segítségét szolgáltatta a korszakban a legtöbb felülről

jövő támogatás. Ezt a feladatot nemcsak párthatározatok, hanem a minisztériumi irányelvek is napirenden tartották, és a pedagógusokat is biztatták a szocialista lelkiismeretre. Ezek a gyerekek differenciált foglalkozást igényeltek, hangsúlyos korrepetálást, körültekinthető pedagógiai hozzáállást (Szalay, 1968, 769–770. o.).

A tanyasi tanulók problémája: „a tanyasi tanulók hátrányos helyzete nem a magatartásban, hanem a tanulmányi eredményben mutatkozik meg. Bár a tanyasi gyerekek gyakorla-

ti érzéke, természeti ismeretük sokszor gazdagabb, mint a városi gyerekéké, az ingerszegény környezet miatt tanulási képességük, kifejezési készségük jóval gyengébb. Némely tanulóknál ezen felül még súlyosbítja a helyzetet, hogy odahaza korán befogják őket jószág-gondozásra, s egyéb mezőgazdasági munkára.” (Győri, 1966, 369. o.) Sokszor ezek a gyerekek a nyári szünetben a felnőttek munkaideje szerint dolgoznak, ennek következményeként szeptemberben nem kipihenten és jó élményekkel telve kezdik az iskolát, hanem fáradtan, fásultan. Tanítás után segítenek szüleiknek a ház körül, petróleumlámpa mellett tanulnak. A tanyasi tanulókat oly módon is próbálták felzárkóztatni, hogy a falusi iskolából a körzetébe eső városi iskolákba helyezték át őket, de ez csak az iskolabusz segítségével jöhetett számításba. A városi iskolában külön elbánást kaptak ezek a gyermekek, hogy segítsék felzárkózásukat, így jobb körülmények között, kisebb osztálylétszámmal (a tanyasi iskolák túlszűfoltak) tanulhattak (Fazekas, 1965, 104–106. o.).

A bejáró tanulók ügye is problémákat generál, hiszen ezeknek a gyermekeknek a napjai gyakran lényegesen másképpen alakulnak, mint nem bejáró társaiké, vagy azoké, akik helyet kaptak a kollégiumokban. Gyakran gyalog vagy kerékpáron járnak iskolába igen messziről. Nem egy esetben fordul elő, hogy a bejáró tanuló fél ótkor kel minden nap, azaz még sötétben, és feladatai, illetve kötelezettségei miatt nem tud lefeküdni ideális időben aludni, ezért gyakran kimerültek, nem marad idejük felkészülni a tanórákra. Sokszor fordul elő, hogy a gyerekeknek délután tovább bent kell maradniuk az iskolában különóra, szakkör vagy egyéb elfoglaltság miatt, így lekésik a vonatot, és éjszaka, sötétben kell hazasétálniuk, akár hóban, fagyban. A sötétség miatti félelmük, szorongásuk az utazástól nincs jó hatással a lelkivilágukra, idegeikre, ezáltal tanulmányi eredményeikre sem. A probléma megoldására javaslatok, illetve lépések is születtek. A kollégiumi helyek kibővítése, ahol kivitelezhető, ott externátus létesítése, de legfőképpen az iskolabusz forgalomba helyezése jelentene hosszú távú megoldásokat (Medvegy, 1964, 927–928. o.).

A cigánygyerekek helyzete is komoly problémákat vonz maga után a korszak oktatásában. Ezek a gyerekek az alapvető viselkedési normákkal sincsenek tisztában, nehezen vagy egyáltalán nem fegyelmezhetőek, füzetük, ceruzájuk nincsen, mosdatlanok, ruházatuk igen kezdetleges, bizalmatlanok. Ezek természetesen a primitív otthonnevelésből adódó problémák, amelyek végigkísérik őket a tanulmányaik során, hiszen szüleik írástudatlanok vagy félalnfabéták, a tanulásához tőlük nem kapnak segítséget, így tanítatauk speciális módszereket igényel. A figyelmük ébrentartása eleve nehéz feladat, több szemléltető eszköz bevonását igényli. Súlyosbítja a pedagógusok feladatát, hogy nevelőmunkájukat napról napra rombolja a gyerekek otthoni környezete. A napközi otthon ellensúlyozná valamelyest az otthoni negatív hatásokat. A cigánygyerekek szülei is sok esetben tanítást igényelnének. Gyakori a vérrokonok közötti házasságkötés, az ilyen családból származó gyermekek szellemileg és fizikailag fejletlenek, sokszor beszédhibásak (Gallay, 1964, 891–892. o.; Marosán és Vác, 1963, 239–240. o.).

A diákok testi fejlettsége nem felel meg a koruknak, ami valószínűleg az egyoldalú táplálkozás következménye.

A szülők gyakran még a 8 általános végzettséggel sem rendelkeznek. A szülők szellemi fejletlenségéből adódóan az otthoni nevelés primitív szinten van, a gyermekek szókinése gyér, ingerszegény a környezetük, kevés az élményanyaguk, nehezen illeszkednek be, az esztétikai érzékük gyenge. Mélyíti a problémákat a szülői hozzáállás: a tanítóval ijesztgetik a gyereket. Az óvodába járás hiányából fakadóan nincs tapasztalatuk intézményes nevelés terén, félnek az iskolától és a nevelőtől (Ácskovács, 1966, 370. o.).

Általában a következő problémák halmozottan vannak jelen: nagy létszámú család (8–10 gyerek sem ritka), rosszak a szociális körülményeik, sokan laknak egy légtérben, rendezetlenek a családi körülmények (elvált szülők, alkoholizmus, családon belüli erőszak).

Természetesen problémákkal nemcsak a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeknél találkozhatunk, hanem az elvált szülők gyermekeinél is. Érdekes kutatási eredményeket

találhatunk e témában a *Köznevelés* 20. évfolyam 3. számában (Tóth, 1964). Az itt ismertett közzétett kutatás célja az volt, hogy megállapítsa a változásokat, melyeket a gyermekek személyiségének fejlődésében kiválthat a szülei válása. A kutatásból kiderül, hogy az elvált szülők gyermekeinek tanulmányi átlaga jóval a kerületi átlag alatt van. Ezek a gyermekek „visszahúzódtabbak, zárkózottabbak, inkább személyi, mint tárgyi érdeklődésűek, bizalmatlanabbak, borúlátóbbak, felnőttesebb gondolkodásúak” (Tóth, 1964, 99. o.). Ez részben annak is köszönhető, hogy a válást megelőzően diszharmonikus légkörben nőttek fel. Két szempont alapján vizsgálták a gyerekeket: a gyermek a válás óta milyen családi kötettségben élt, illetve mennyi idő telt el a válás óta. A felmérés szerint az édesanyjukkal kialakult lelki közelség kapja a legnagyobb szerepet a tanulmányi átlag alakulásában. Minél szorosabb a kötődés az anyával, annál kiegyensúlyozottabb a gyerek, annál jobb a tanulmányi átlaga. Azoknál a gyerekeknél a legsúlyosabbak a problémák, akik mindkét szülőjüktől távol (rokonoknál) élnek a válás után (Tóth, 1964, 99–101. o.).

Végül, de nem utolsósorban súlyos problémának mondható, hogy a nevelők, illetve oktatók ezekben a közösségekben sokszor képzetlenek, pedig itt fokozott hangsúlyt kap az oktató személye, mind oktatómunkájában, mind szociálisan.

Komoly erőfeszítések történnek a problémák megoldása érdekében. Az alábbiakban áttekintjük azokat a fejlesztéseket, amelyeket szeretnék bevezettetni a cikkek szerzői.

Nagy hangsúlyt kap az osztálylétszám, amelyet csökkenteni kell, hogy a pedagógus több figyelmet fordíthasson a már felsorolt körülmények közt élő gyermekekre.

Igyekezni kell ezeket a gyermekeket is bevonni a szabadidős tevékenységekbe, úgy is, mint: táborokba, úttörőcsapatokba, kisdobos rendezvényekre, sportfoglalkozásokra, szakkörökbe és idegen nyelvi oktatásba. Olvasásra kell őket buzdítani.

Amikor ezek a diákok bekerülnek a középiskolákba, az első kudarcok után felteszik magukban a kérdést, hogy képesek lesznek-e letenni az érettségit. A kezdeti rossz jegyek sokszor annak köszönhetőek, hogy a tanulók általános iskolai előképzettsége nem megfelelő. Ez a kezdeti sikertelenség végigkísérheti a diákot az egész középiskolai tanulmánya során. A pedagógus rossz vagy inkább téves hozzáállása is szülhet visszas helyzeteket, ha beskatulyázza a diákat.

A szaktanár megfelelő hozzáállásával ezekből a gyerekekből sok minden kihozható, hiszen sokszor a zordabb körülmények úgymond megerősítik őket, és kitartóbbá válnak egy jobb élet, illetve jövő reményében. Hasonló körülmények között nagyobb felelősség hárul a pedagógusra. Sok esetben az egyetlen segítséget ezeknek a gyerekeknek a tanár jelenti, mind a tanulásban (szülei 8 általánossal rendelkeznek, vagy azzal sem), mind szociálisan (észre kell vennie, ha a gyermek halmozottan hátrányos helyzetű, bántalmazták otthon, föl kell vetni az esetleges állami gondozás lehetőségét).

A probléma gyökere sokszor az lehet, hogy a gyermek nem tanult meg tanulni, sokszor már a magyarázatot sem érti. A tanító hangulata erősen befolyásolja a tanulót, például, ha idegességét átvetíti a diákra, és megijeszti őt nem helyénvaló (agresszív) magatartásával. Sok esetben megoldást jelenthet a hatékony tanítási óra és az alapos osztályfoglalkozás. A tananyag igényes és átlátható leadásával segítséget kell nyújtani a tanulónak az otthoni felkészüléshez.

A hátrányos helyzetű gyerekek védelmén, illetve támogatásán kívül a tehetséges gyermekek kiemelése is kiemelkedő fontosságú feladatként jelenik meg a korszakban. A tehetséges munkás- és parasztyermekek lemorzsolódásának megakadályozását hangsúlyozzák a kor tanulmányi vezetői. Tehetségkutató, illetve tehetségfejlesztő munkákra buzdítják a pedagógusokat (Döme és Balácsi, 1966, 364–365. o.).

A témában publikálók céljukként jelölik meg a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatását, esélyeik növelését a főiskolai, egyetemi bejutásra. A téma körül rengeteg probléma vár megoldásra, és az oktatásban dolgozók feladatuknak tekintik a hátrányos helyzetű gyermekek segítségét.

A korszak idegennyelv-oktatása

Az idegennyelv-oktatásban is érzékelhető a már a bevezetőben említett lazulás a korábbi évtizedek merevségéhez képest. Ezt a korszakot már egyfajta nyitás jellemzi a többi ország felé, az országok közötti diplomácia, a nemzetközi konferenciák és találkozók igénye pedig megköveteli a nyelveket beszélő ifjúság nevelését. Ezeket az eszméket figyelembe véve szeretnének a korszak illetékes személyei hozzájárulni a nyelvtanítás fejlesztésének elősegítéséhez (*Tálas*, 1962, 328–329. o.).

A '60-as években az idegennyelv-oktatás jelentős fejlődését követhetjük nyomon. Az oktatók munkáját és a tanulók nyelvtanulását volt hivatott segíteni az akkor elterjedő nyelvi szertár, illetve nyelvi előadóterem, ami az adott korszakban modern és korszerű technikai újításnak számított. A szertárakban helyet kapnak többek között szemléltető képek, diavetítők, magnószalagok a diafilmekhez, és az írásvetítő. A szemléltető eszközök folytonos bővítésével és korszerűsítésével szerették volna a korszak szakemberei az idegen nyelvi órákat színesebbé tenni, a figyelmet és a gyermekek aktivitását serkenteni, izgalmasabbá, élvezhetőbbé tenni az órákat. A nyelvi terem falait számos iskolában tematikus és nyelvtani képsorokkal dekorálják, ami többek között „színesen szemlélteti az orosz nyelvnek azokat a nyelvtani jelenségeit, amelyeknek a megtanulása nehéz a magyar tanulók számára”, illetve segítséget nyújt más idegen nyelvek tanulásában is. A magnetofonszalagok anyanyelvű emberek által felmondott szövegeket tartalmaztak, elterjedésük lehetővé tételével a hallás utáni szövegértés gyakorlását, illetve a helyes kiejtés elsajátítását segítették elő (*Körmöczy*, 1965, 88. o.).

Az iskolák törekedtek az optimális technikai feltételek megteremtésére. A nyelvi előadóterem felszerelése biztosított magnetofont, erősítő berendezést, mikrofont, minden tanulónak külön fejhallgatót. Egyes esetekben az előadóterem kiépítésében volt diákoktól anyagi és társadalmi munka keretében gyakorlati segítséget kaptak az iskolák (*Bodrogi*, 1965, 59. o.).

A korszak publikációit olvasva találkozhatunk a külföldi diákokkal történő levelezés mozgalommá válásával, ami azon túl, hogy fejleszti a gyermekek nyelvkészségét, az egyéb tárgyak tanulására is pozitívan hat: „levélírás közben egyre gyakrabban kerül elő az atlasz. Számolgtatják a távolságot, keresgélnek a városokat, megismerkednek más népek életmódjával, szokásaival, viseletével, művészetével, munkájával. Tudásuk gyarapodik, világnézetük fejlődik, jellemük kialakul.” A levelezéseket a tanár motivációs eszközként használta föl a nyelvoktatás területén, hiszen a gyermekek érdeklődtek a levelezőtársuk iránt, de csak az adott idegen nyelv használatával tudták kapcsolatukat fenntartani (*Csom*, 1962, 367. o.).

A nyelvoktatás a '60-as években sok fejlesztésen ment keresztül a publikálók beszámolóí alapján. A technikai eszközök fejlődése és elterjedése sokkal szemléletesebb, érdekesebb nyelvoktatást tett lehetővé az előző évtizedekhez képest.

Koedukáció

A koedukáció elterjedését és általánossá válását nem csak a kor pedagógusai, de a szocialista politika is támogatta. A szocialista pedagógia szerint a két nem együtt nevelése a későbbiekben segíti a közös munkát. A modern pedagógiai alapelvek is a külön nevelés ellen szólnak. A korszakban felmerülő kérdések közé tartozik tehát a koedukált osztályok indításának helyessége. Ekkor veszi kezdetét a koedukáció térhódítása országszerte.

Az együttnevelés hátrányát a tanulók szülei, illetve egyes pedagógusok abban látták, hogy a két nem állandó együttléte túl korán felkelti a nemi érdeklődést és szinte rendszeres alkalmat ad a korai szexualitásra. Féltek továbbá a tanulmányi eredmények romlásától és attól, hogy a fiúk esetenkénti durva magatartása rossz hatással lesz a lányokra. A

gyakorlatban ezek a problémák kiküszöbölhetőnek bizonyultak a pedagógus körültekintőbb munkájával és az erkölcsi nevelés keretein belül (*Szamolai*, 1961, 363–364. o.).

A pedagógusok kutatásai igazolták, hogy azok a gyerekek, akik koedukált osztályban tanultak, 98 százalékban a koedukált osztályokat részesítik előnyben az egyneművel szemben. Az együtt tanulás lehetővé tette, hogy a hamis elképzelések az ellentétes nemről letisztuljanak, megszűnjön a gyerekek idegenkedését a másik nemtől. A fiúk és a lányok egymásra hatása is pozitív eredményeket hozott, a fiúkra hat a lányok szorgalma, a lányokra pedig a fiúk nagyobb önállósága. A kor pedagógusai a koedukációt pozitív hatásként értékelték a gyerekek későbbi életére, munkájára, házasságára. Abban megegyeznek a vélemények, hogy az esetleges ellentéteket a pedagógusnak kell megelőznie, körültekintő munkájával minél kevesebb különbséget kell tennie a két nem között, de figyelembe véve eltérő sajátosságait (*Birtalan*, 1963, 545–547. o.).

Napjainkban a koedukáció az oktatásban magától értetődik, de a '60-as években komoly előítéletek figyelhetők meg a témával kapcsolatban és bevezetését sokan kétségekkel fogadták. Azonban az akadályokat leküzdve végül megkezdődött a koedukált osztályok általánossá válása hazánkban.

A politikai és származás szerinti differenciáláson túl azonban sok pozitív intézkedés is született a korszakban. Az 1961-es oktatási törvényt, amely a tan kötelezettséget 16 évre emelte, ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. Továbbá az '50-es évekhez viszonyítva a korszak jobban figyelembe vette a gyermekek életkori sajátosságait, növelte a természettudományi tárgyak jelentőségét, és az idegen nyelvek fakultatív tanulását is engedélyezte. A nemzeti jóvedelem több, mint 3 százalékát fordították az oktatásra.

Túlterhelés

A választott korszakban, mint a pedagógia történet folyamán annyiszor, komoly figyelmet fordítanak a túlterhelés problémájára. Magyarországon az 1800-as években kezdtek foglalkozni a kérdéskörrel. A forrásanyagból kiderül, hogy többféle túlterhelés nehezítette a gyermekek életét.

Egyik oldalról a tanuló otthoni túlterhelése figyelhető meg, amely magába foglalja a gyerekek otthon elvégzendő feladatait. Az otthoni „munkával” töltött idő a következőképpen oszlik meg: tanulás, írásbeli feladat megoldása, külön iskolai foglalkozás vagy különóra (sportfoglalkozás, őrsgyűlés, vagy ifjúsági mozgalom, hittan, szakkör, karének, külön nyelvóra), ezekhez hozzáadódik az utazással eltöltött idő és az otthoni házimun-

ka. Egy sashalmi általános iskola kutatásából az derül ki, hogy ezek az iskolán kívüli elfoglaltságok átlagosan 5 órát vesznek igénybe. A kutatás másik eredményeként az derült ki, hogy a lányok túlterhelése nagyobb mértékű. A lányok szorgalmasabbak, többet tanulnak, aktívabbak az ifjúsági munkákban, és ezenfelül a házimunkában is többet segítenek. A kutatás kitér a kor fiataljainak szabadidős tevékenységekre is: fiúknál a labdarúgás, barkácsolás, a lányoknál pedig az olvasás, labdázás, kézimunka, rádiózás, egymással beszélgetés a legjellemzőbb szabadidős tevékenység. A gyerekek egyötöde rendszeresen nézi a televíziót (*Elek*, 1961, 87–88. o.).

A másikkfajta túlterhelés, amelyről említést tesz a sajtó, az úgynevezett módszertani túlterhelés: a pedagógus módszeréből, eljárásából, órászervezéséből és -felépítéséből eredő túlterhelés. A módszertani túlterhelés összetett probléma, amelynek kiküszöbölése érdekében a kor pedagógusai komoly harcot vívnak. A túlterhelés kiváltó okait keresve több forrásra is lelhetünk. Egyrészt a kor pedagógusai abban látják eme jelenség gyöke-

reit, hogy nem megfelelő az iskolai számonkérés aránya. A felettetés és vizsga sokszor annyi időt vesz igénybe, hogy nem marad idő a tananyag megtanítására. „az új ismeret nyújtása elnagyolt, felszínes lesz, rögzítésre, begyakorlásra úgy szólván semmi idő nem marad” (Bujtár, 1961, 172. o.). A következő óra pedig az ezen okokból kimaradt anyag foltozásáról szól. A vizsga, illetve a dolgozatok jelentőségét eltúlozva háttérbe szorul a tanítás, a tananyag megtanítása és gyakorlása (Bujtár, 1961, 172. o.).

A túlterhelés továbbá mennyiségi kérdéseket, tehát tantervi, tankönyvi problémákat is felvet. A korszak kezdetén a politikai élet tévesen „ollóval” próbálja kurtítani a tananyagot, mely elképzelés hibás volta hamar igazolást nyer. Ilyen döntés például a művészeti tárgyak elhagyása, amelyeknek az esztétikai nevelésen túl egészségügyi funkciójuk is van, hiszen ezek a pihentető, üdítő tárgyak. Beigazolódni látszik az a feltételezés, miszerint a tananyag mennyiségi vonatkozásai sokkal körültekintőbb munkát igényelnek, a szelektálás, egy-két tárgy mechanikus elhagyása önmagában nem nyújt megoldást (Miklósvári, 1961, 321–323. o.; Vincze, 1963, 539–542. o.).

Felmerülnek olyan elképzelések is, miszerint „túlterhelés mindig volt, és mindig lesz az iskolákban. Sőt: a túlterhelésnek egyre fokozódnia kell, hiszen az élet, a fejlődés egyre nagyobb igényeket, követelményeket támaszt az emberrel, az iskolával szemben.” (Vincze, 1963, 539. o.). A tanulmányi színvonal emelését a túlterhelés elleni harccal párhuzamosan szeretnék kivitelezni.

A túlterhelés csökkentése, illetve megszüntetése alapvető követelmény az egészséges idegzetű ifjúság érdekében. A „boldog gyerekkor” érdekében elengedhetetlen, hogy a gyerekeknek maradjon idejük a tanulás mellett önfeledten játszani, a szabad levegőn tartózkodni, és nem utolsósorban szimplán „gyerekek” lenni (Vincze, 1963, 539–542. o.).

Ifjúsági mozgalmak, nyári táborok

Az ifjúsági mozgalmak és a nyári táborok sok pozitív élményt biztosítottak a gyerekek számára a korszakban. A tanárok játékos keretek között oktathatták a fiatalokat a megfelelő erkölcsre és viselkedési formára.

Az ifjúsági mozgalom a korszak gyermekeinek életében igen hamar elkezdődött, 2–4. osztály között a gyerekek beléphettek a kisdobosok soraiba, a következő lépés az úttörő-csapatba vezetett, amely az 5–8. osztályos tanulók szervezete volt.

Az ifjúsági mozgalmak következő és egyben legmagasabb lépcsőfoka a KISZ szervezetébe való bekerülés. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának állásfoglalása szerint: „A KISZ alapvető feladata, hogy miközben a marxizmus-leninizmus szellemében neveli és a szocializmus építésére mozgósítja a fiatalokat, bevonja őket az aktív közéletbe és közvetítse véleményüket a párthoz. A KISZ-szervezet politikai munkájának elengedhetetlen része a fiatalok tömegeinek bevonása az őket érintő és foglalkoztató társadalmi, politikai, gazdasági, szociális és más kérdések vitájába, lehetőleg a döntések meghozatala előtt.” (Bölcs, 1967, 47–50. o.)

A nyári tábor ebben a korszakban fiatal intézménynek számított. A választott folyóiratban főként építőtáborokkal találkozhatunk, amelyek elsősorban nevelő jellegűek: arra hivatottak, hogy megismertessék és megszerettségük a diákokkal a fizikai munkát, felkeltség megbecsülésüket a fizikai munkát végzőkkel szemben. Különös figyelemmel kísérték a táborokból visszatérő diákok elégedettségét, fontosnak tartották, hogy pozitív élményekkel térjenek vissza az iskolapadba. A gyerekek nyári kikapcsolódásának szerves részévé válik a táborokban eltöltött idő.

A tábor szervezői örömmel konstataálták, hogy a középiskolások számára nem okoz nehézségeket a tábori rend, fegyelem és a kissé katonás életmód. Szívesen vetik alá magukat a szabályoknak, ha azokat a fegyelmet követelők maguk is betartják. A tábor alkalmas környezetet nyújt a jó közösségek, az egészséges versenyszellem kialakulásá-

hoz. Az ifjúsági táborok velejárója kell legyen a munka mellett a zavartalan vidámság. A nyári táborok segítséget nyújtanak az „Ismerd meg a hazádat” mozgalomnak, így diákok ezrei jutnak el az ország különböző vidékeire. Már a környezetváltozás is élmény, hiszen nem utolsósorban a természetnek is hozzá kell tartoznia az ifjúság életéhez. A szervezők azt is hangsúlyozzák, hogy ezek a táborok akkor lesznek igazán élvezhetőek a diákok számára, ha a kísérő tanár nem az iskola vezetői által van kijelölve, hanem önként és szívesen vállalja ezt a feladatot, mert neki is jólesik a táborozás (Nagy és Szigethy, 1962, 725–726. o.).

A korszakban felmerülő kérdések közül talán az ifjúsági mozgalmakat és nyári táborokat felölelő témát tekinthetjük az egyik legpozitívabbnak, hatásukról és az akkori élményekről máig hallhatunk beszámolókat.

Az iskolatelevízió

Az iskolatelevízió bevezetésével megkezdődött az audiovizuális oktatás Magyarországon, új távlatok nyíltak általa az órai szemléltetés területén, megkönnyítve a tanítók és a tanulók munkáját egyaránt.

Tapasztalatai és fejlesztése a korszakban komoly művelődésügyi témaként merül fel. A televízió mint korszerű oktatási eszköz és szemléltetési lehetőség jelenik meg. A tárgyak televíziós feldolgozása nagyarányú segítséget jelent az iskolák, az oktatók és a nevelők munkájának. Az adások rövid időn belül magas népszerűsége tettek szert a pedagógusok, diákok és sok esetben a szülők körében is. Az adások a korszak igényeinek és az iskolareform célkitűzéseinek megfelelően kerültek kialakításra. A műsorok célkitűzése között szerepelt a környezetismeret, az orosz nyelv, a földrajz és az élővilág oktatásának segítése. A művelődéspolitikai érdeke a tévékészülékek számának növelése volt, hiszen sok esetben az iskolatelevízió gyorsabb, olcsóbb és hatékonyabb volt a hagyományos oktatási eszközöknél. A kor pedagógusai azon az állásponton voltak, hogy az új pedagógiai törekvések érvényesülését mozdítja elő az iskolatelevízió széles körben elérhetővé tétele. Az iskolatelevízió a pedagógusokkal együttműködve, munkájukat segítve kívánta összeállítani műsorait, programját a tanmenethez igazodva készítette el (Kelemen, 1965, 584–588. o.).

A televízió szemléltetőeszközként történő bevezetése az oktatásba forradalmi újtásként hatott és óriási sikereket könyvelhetett el mind a gyerekek, mind az oktatók körében. Az adásai vidéken, falvakban és az általános iskolákban különösen magas szintű érdeklődésre tettek szert.

Összegzés

Az 1960 és 1969 közötti korszak oktatási és nevelési munkája a *Köznevelés* című folyóirat alapján a gyermekek tanulmányának segítségével, szociális támogatásáról és munkára szoktatásáról szól. A korszak oktatása a közösségi nevelés, illetve a kollektívába tartozás feltétlen híve. Mint olvashattuk, a gyerekek helyzete főleg vidéken sok esetben súlyos képet mutatott, de a kor pedagógusai komoly harcot folytattak ezen gyerekek életének megkönnyítéséért, jövőjéért, a társadalomba való beilleszkedésükért. Szociális érzékenységen túl a korszak oktatása egy optimális tudásanyag kialakítását és az oktatási színvonal javítását is szem előtt tartotta. Szándékukban állt a nemzetközi reformpedagógia elveit eljuttatni a gyerekekhez a szocialista oktatáspolitikai keretein belül. A publikációkból az derül ki, hogy ebben a 10 éves időszakban is számtalan módon próbálták a saját munkájukat reformálni a kor pedagógusai. Mivel azonban jelen tanulmány a *Köznevelés* című folyóiratban a '60-as években megjelent publikációkra épül, amelyek a szakma elismert neveléstudományi szakembereitől származnak, ezért csak az ő szem-

szögükből kapunk rálátást a korszak oktatására, az idealista eszmék gyakorlatban történő megvalósulását ez alapján nem tudjuk nyomon követni.

A történelmi adatokat vizsgálva azonban találkozhatunk visszatetsző intézkedésekkel is, és annak ellenére, hogy a származás szerinti megkülönböztetést 1962-ben megszüntették, mégis előnyben részesültek az állami és pártkitüntetést szerzett szülők gyermekei. Ugyanezeknek a megkülönböztetéseknek és a politikai megbízhatóságot erősen előtérbe helyező szelektív hozzáállásnak köszönhetően a tanári kar is felhígult.

A politikai és származás szerinti differenciáláson túl azonban sok pozitív intézkedés is született a korszakban. Az 1961-es oktatási törvényt, amely a tankötelezettséget 16 évre emelt, ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. Továbbá az '50-es évekhez viszonyítva a korszak jobban figyelembe vette a gyermekek életkori sajátosságait, növelte a természettudományi tárgyak jelentőségét, és az idegen nyelvek fakultatív tanulását is engedélyezte. A nemzeti jövedelem több, mint 3 százalékát fordították az oktatásra (Romsics, 1999, 454–466. o.).

Irodalom

- Aczél Istvánné (1961): Az 5+1-es oktatás eredményei és feladatai. *Köznevelés*, **17**. 13. sz..
- Ácskovács Ernő (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz..
- Balácsi János (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz..
- Bihari Mihály (2005): *Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Osiris, Budapest.
- Birtalan Tibor (1963): Tanulók a koedukációról. *Köznevelés*, **19**. 17. sz..
- Bodrogi Sándor (1965): Idegen nyelvi előadóterem. *Köznevelés*, **21**. 2. sz.
- Bori István (1960): Gimnáziumi gyakorlati foglalkozások. *Köznevelés*, **16**. 9. sz.
- Bölcs István (1967): Tanár – diák – ifjúsági mozgalom. *Köznevelés*, **23**. 2. sz.
- Bujtár József (1961): Kettős órákkal a túlterhelés ellen. *Köznevelés*, **17**. 6. sz.
- Csom Pál (1962): Tanulói aktivitás a nyelvtanításban. *Köznevelés*, **18**. 12. sz.
- Döme Mihály (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz.
- Elek György (1961): Túlterhelési helyzetkép egy sashalmi általános iskolában. *Köznevelés*, **17**. 3. sz.
- Fazekas László (1965): Hátrányos helyzetben levő első osztályosok egy Csongrád megyei középiskolában. *Köznevelés*, **21**. 3. sz.
- Fekete László (1960): Gimnazisták a gyárban. *Köznevelés*, **16**. 2. sz.
- Gallay László (1964): Cigánygyerekek között. *Köznevelés*, **20**. 23. sz.
- Györi János (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz.
- Hadik Béláné (1962): Az üzem nevelőhatása. *Köznevelés*, **18**. 8. sz.
- Kelemen Endre (1965): Az iskolatelevízió tapasztalatairól és fejlesztéséről. *Köznevelés*, **21**. 15. sz.
- Körmöczy László (1965): Gazdagodnak az idegen nyelvi szertárak. *Köznevelés*, **21**. 3. sz.
- Marosán Lajosné és Váczi Józsefné (1963): A cigánygyerekek iskolai munkájáról. *Köznevelés*, **19**. 8. sz.
- Medvegy Antal (1964, XX. évf. 24. sz.): Bejáró tanulók ügyében. *Köznevelés*, **20**. 24. sz.
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2000): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris, Budapest.
- Miklósvári Sándor (1961): A túlterhelés ellen. *Köznevelés*, **17**. 11. sz.
- Nagy Katalin és Szigethy Jolán (1962): A nagyköri leánytáborról. *Köznevelés*, **18**. 23. sz..
- Romsics Ignác (1999): *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest.
- Szalay András (1968): Kétkezi dolgozók gyerekei. *Köznevelés*, **24**. 20. sz.
- Szamolai Józsefné (1961): Egy koedukált iskola nevelési tapasztalatai. *Köznevelés*, **17**. 12. sz.
- Tálas Istvánné (1962): Az idegen nyelvek tanításának új távlatai. *Köznevelés*, **18**. 11. sz.
- Tóth László (1964): A tanulmányi eredmény alakulása elvált szülők gyermekeinél. *Köznevelés*, **20**. 3. sz.
- Vincze László (1963): Túlterhelés – tanítás – feleltetés – vizsga. *Köznevelés*, **19**. 17. sz.

